

Potrydencki Kościół katolicki na ziemiach polskich dostrzegł konieczność wydania przekładu *Biblii* na język polski, który uwzględniałby postanowienia soboru trydenckiego. Biskupi Kościoła rzymskiego oświadczyli, że *Wulgata*, łaciński przekład *Biblii* św. Hieronima, będąc autorytetem w kwestiach wiary i moralności, jako tekst autentyczny, czyli niezafalszowany czy też nieskażony późniejszymi interpolacjami, ma być podstawą dla translacji *Pisma Świętego* na języki wernakularne.¹ Jednak kwestię wiarygodności innych źródeł biblijnych sobór pozostawił nierozstrzygniętą.² Odpowiedzialne zadanie przygotowania przekładu zlecono jezuitcie, Jakubowi Wujkowi. Jest on tłumaczem *Nowego Testamentu* z 1593 roku, którego tekst z licznymi zmianami redakcyjnymi został inkorporowany do jezuickiej edycji *Biblii* z 1599 roku.

Przygotowując się do pracy nad przekładem *Nowego Testamentu*, tłumacz miał pełną świadomość ciężaru, jaki złożono na jego barki. Pisał w przedmowie *Chrześcijańskiemu czytelnikowi* (*Nowy Testament* z 1593 roku):

»Widzę, iż sama rzecz tego potrzebuje, łaskawy a miły Czytelniku, abymci dał sprawę w tej przedmowie [...], co mię do tego przywiodło, abych się tak wielkiej i poważnej, a k temu tak trudnej

¹ FRICK, David A.: *Polska philologia sacra w czasach reformacji i kontrreformacji. Kilka kart z historii sporów wyznaniowych (1551-1632)*, tłum. Kaja SZYMAŃSKA, Warszawa 2018, s. 15-16; 186.

² *Ibidem*, s. 186.

The scope of lexical polarization of two Polish Jesuit renderings of the New Testament (the *Nowy Testament* of 1593 and the *Nowy Testament* of the *Biblia* of 1599) using the example of an arbitrarily selected section of lexis: Research reconnaissance

The article subjects to a distribution-contextual analysis of the Polish lexemes from the New Testament of the Bible of 1599 (W99). These lexemes did not appear in parallel places in three other Renaissance Evangelical renderings of the New Testament, which were selected as a comparative examples. The characteristic lexemes for the W99 text were subsequently juxtaposed with their counterparts in Jakub Wujek's version of the New Testament of 1593 (W93). This analysis suggests the lexical polarization of these two renderings by Jakub Wujek. Admittedly, both versions were based on the Clementine Vulgate (1592), regarded authentic by the texts.

However, Jakub Wujek also took into account the Greek text of the New Testament in order to introduce Polish equivalents into his translation and reflect the meaning of the biblical message in the most appropriate way possible. As shown by the distribution-contextual analysis presented here, many of these lexical substitutions used in

the W93 point to the Calvinist Bible of Brest as the basis for translation solutions. Other examples, however, can be considered as original lexical propositions of Jakub Wujek. Some of them, as we can assume from their lexical and semantic forms, were perpetuated by Daniel Mikołajewski in the Evangelical translation of the New Testament in the Gdańsk Bible (1632) from Greek.

The Jesuit censorship commission headed by Stanisław Grodzicki, which edited the 1599 translation of Jakub Wujek's New Testament, recognized the Latin Vulgate as a superior source of translation. Thus, in the W99 edition the censorship commission did not reuse those lexemes from the 1593 edition, which suggested relationship with the Calvinist Brest Bible. In many cases, these lexemes were replaced in the W99 translation by equivalents found in the Leopolda's Bible (1561), an earlier Catholic rendering.

Keywords: Polish Bible translations; Renaissance; lexicology; Leopolda's Bible (1561); Brest Bible (1563); Wujek's New Testament (1593); Wujek's Bible (1599); Gdańsk New Testament (1606); Gdańsk Bible (1632); Jesuits; censorship; lexical intertextuality

Number of characters / words: 54 861 / 7 618

Number of tables: 7

Secondary language(s): Biblical Greek; Middle Polish

Tomasz LISOWSKI

Zakład Lingwistyki Antropologicznej,
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań

Zakres polaryzacji leksykalnej dwu nowotestamentowych polskich przekładów jezuickich (*Nowy Testament* z 1593 i *Nowy Testament Biblii* z 1599) na przykładzie arbitralnie wybranego wycinka leksyki. Rekonesans badawczy

a niebezpiecznej pracy w przekładaniu Nowego Testamentu na naszą rzecz polską znowu podjął.«³

Edycja z 1593 roku była zaopatrzona w solidny aparat krytyczny, dla której zgodnie z zaleceniami soboru podstawą była łacińska *Wulgata* w jej wariancie zrewidowanym przez teologów z Louvanium (edycja z 1574 roku).⁴ Mimo że stosunek Jakuba Wujka do dostępnych mu w jego czasach rękopisów greckich był nieufny, o czym pisał:

»Pokazałem Ci oto, Czytelniku miły, greckiego Nowego Testamentu niemalże przysady, odmiany, defekty i omyłki, których w naszym łacińskim nie najdziesz. Com jednak nie dla tego uczynił, żeby Nowe Testamenty greckie tak zgola zganić i odrzucić chciał. Bo wiem, że nie we wszystkim są popsowane.«⁵

jezuita w pracy nad swoim przekładem korzystał także z tekstu greckiego *Nowego Testamentu* zamieszczonego w *Poliglocie antwerpskiej*, która znana jest także jako *Biblia Regia* (1572).⁶ Polskie ekwiwalenty wariantywne będące przekładem tekstu greckiego tłumacz umieszczał na marginaliach tekstu głównego.⁷ Ostatecznie Jakub Wujek przyznaje, że dokonał *de facto* przekładu symultanicznego – z łacińskiej *Wulgaty* oraz z tekstu greckiego *Nowego Testamentu*:

»Aczem tedy łacińskiego tekstu pospolitego jako pewniejszego i w Kościele z dawna zwyczajnego i doświadczonego w tym przekładaniu wszędy naśladował, wszakże przecię za jedną pracą i z greckiego tekstu wszystkie Nowy Testament za raz przełożył. [...] Łaciński jako pewniejszy kładziemy w samym tekście, a grecki, gdzie się kolwiek z łacińskim nie zgadza, na brzegu znaczymy.«⁸

W jego interpretacji postanowień soborowych takie postępowanie było z nimi całkowicie zgodne.

W pracy translacyjnej przyjął Jakub Wujek tradycyjną metodę przekładu dosłownego – słowo za słowo, przy czym odstępował od niej wszędzie tam, gdzie trwanie przy niej zniekształciłoby w języku polskim sens tekstu biblijnego lub w ogóle by go pozbawiło.⁹ Sam tak pisał w przedmowie do *Nowego Testamentu* z 1593 roku:

»W samym lepak Pisma Ś. na polskie przekładaniu takem się zachował (według nauki Augustyna i Hieronima ś.), że ile być mogło, a ile rzecz nasza dopuszcza, słowom od słowa przełożył, nic nie przydając ani ujmując, ani odmieniając Pisma Ś., a więcej własności słów greckich i łacińskich a niżli gładkości abo ozdobności słów polskich folgując.«¹⁰

Nowy Testament Jakuba Wujka z 1593 roku był katolicką reakcją na liczne przekłady biblijne protestantów, zarówno luteran (*Nowy Testament* Stanisława Murzynowskiego z 1553 roku), kalwinów (*Biblia brzeska* z 1563 roku), jak i antytrynitarskich braci polskich (*Biblia* Szymona Budnego z 1572 roku, *Nowy Testament* Szymona Budnego z 1574 roku, *Nowy Testament* Marcina Czechowica z 1577 roku). Mimo zastrzeżeń doktrynalnych wobec przekładów ewangelickich (lutrańsko-kalwińskich) i antytrynitarskich przy redagowaniu przekładu Jakub Wujek miał wgląd we wszystkie edycje biblijne swoich poprzedników:

Oprocz tekstu greckiego i łacińskiego miałem przed oczyma wszystkie przekłady Nowego Testamentu polskie – krakowski, brzeski, nieświeski, Budnego i Czechowicow, a czasem też i czeski, które mi do obierania słów co nawłaśniejszych polskich niemal pomogły.«¹¹

Prac nad przekładem biblijnym po wydaniu *Nowego Testamentu* w 1593 roku (dalej skrót: **W93**) Jakub Wujek nie zaniechał. W 1594 roku ukazała się druga edycja tego przekładu, rozszerzona o tłumaczenie *Psafterza*. Miała ona charakter popularny, pozbawiona została komentarza filologicznego. Ponadto Jakub Wujek zestawiał przekład *Nowego Testamentu* z wydaną dopiero

³ *Nowy Testament Pana Naszego Jezusa Chrystusa, znowu z łacińskiego i greckiego na polskie wiernie a szczyrze przełożony [...]*, tłum. Jakub WUJEK, Kraków 1593, <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/516731/edition/451299>, s. 1

⁴ NICKO-STĘPIEŃ, Paulina: *Wulgata Łowańska a Nowy Testament w przekładzie ks. Jakuba Wujka z roku 1593. Studium Mt 16, 13-20*, in: *Odrodzenie i Reformacja w Polsce* 59 (2015), s. 47-66, tu s. 51-52, <https://rcin.org.pl/dlibra/show-content/publication/edition/58487?id=58487>.

⁵ *Nowy Testament Pana Naszego Jezusa Chrystusa* (↵ ref. 3), s. 15.

⁶ FRICK, *Polska filologia sacra w czasach reformacji i kontrreformacji* (↵ ref. 1), s. 148.

⁷ *Ibidem*, s. 143, 146, 148.

⁸ *Nowy Testament Pana Naszego Jezusa Chrystusa* (↵ ref. 3), s. 15-16.

⁹ KOSSOWSKA, Maria: *Biblia w języku polskim*, 1, Poznań 1968, s. 330.

¹⁰ *Nowy Testament Pana Naszego Jezusa Chrystusa* (↵ ref. 3), s. 20.

¹¹ *Ibidem*, s. 21.

co w Rzymie (1592) potrydencką redakcją *Wulgaty*, autoryzowaną przez papieża Klemensa VIII (*Vulgata Clementina*), co skłoniło go do nieznacznych korekt językowych.¹²

Całość *Biblii* została wydana w roku 1599. Ta edycja znana jest jako *Biblia* Jakuba Wujka (dalej w odniesieniu do *Nowego Testamentu* tej edycji stosuję skrót: **W99**). Na jej ostateczny kształt językowy jednak tłumacz nie miał wpływu. Tekst jego przekładu przed jego opublikowaniem został bowiem przedłożony do oceny jego prawowierności pięćosobowej jezuickiej komisji cenzorskiej, w skład której weszli: Stanisław Grodzicki, Justus Rab, Jan Brant, Marcin Łaszcz, Adrian Radziwiński.¹³ Stanisław Grodzicki w inny sposób aniżeli jego jezuicki konfrater Jakub Wujek interpretował zalecenia soboru trydenckiego, dotyczące przekładów *Pisma Świętego* na języki wernakularne. Był on bowiem przekonany, że sobór uznaje *Wulgatę* za tekst nadrzędny wobec innych źródeł. Opowiadał się za możliwie najściślejszą dosłownością polskiego przekładu względem *Wulgaty*.¹⁴ A zatem komisja cenzorska w poszukiwaniu nieścisłości translacyjnych ingerowała w przekład Jakuba Wujka. W *Apparatus sacer*, czyli we wstępie do *Biblii* z 1599 roku, czytamy:

»I przetoż Nowy Testament i Psalterz, który już przedtym był po polsku wydany, teraz jeszcze znowu przeźrzany jest i z łacińskim zniesiony, aby się jako nawłaściwiej z łacińską *Wulgatą* zgadzał, bo się w pierwszej edycyjej w niektórych rzeczach greckiego tekstu, dla tych, którzy tego pragnęli, naszladowało. Co teraz wszystko odrzuciwszy, masz tu szczerze tekst łaciński jako sam w sobie jest.«¹⁵

Chociaż nie można przecież wykluczyć, że przynajmniej niektóre ze zmian leksykalnych w tekście z 1599 roku mogą pochodzić od samego Jakuba Wujka, który redagując niejako na nowo swój przekład z 1593 roku, mógł korygować rozwiązania translacyjne zaproponowane kilka lat wcześniej. Z tych względów tekst **W99** różni się pod względem leksykalnym od tekstu **W93**,¹⁶ z tym że różnice te nie dotyczą leksemów uznanej za istotną doktrynalnie, takich jak *kościół*, *pokuta*, *chrzest*.¹⁷ Celem prezentowanej analizy, dalekiej od kompletności, jest ukazanie zakresu polaryzacji leksykalnej dwu nowotestamentowych przekładów jezuickich w arbitralnie wybranym wycinku leksyki przekładu z 1599 roku oraz wskazanie ewentualnych relacji intertekstowych, jakie z tą polaryzacją się wiążą.

Próbą tekstu poddaną analizie dystrybucyjno-kontekstowej jest tak zwana leksyka swoista **W99**, czyli te leksemy, które nie weszły do leksykonów trzech nowotestamentowych przekładów kręgu ewangelicznego, to jest: *Nowego Testamentu Biblii brzeskiej* z 1563 roku w przekładzie zespołu tłumaczy (skrót: **B63**),¹⁸ *Nowego Testamentu gdańskiego* z 1606 roku pod redakcją

¹² SMEREKA, Władysław: *Wstęp*, in: *Nowy Testament*, tłum. Jakub WUJEK, Kraków 1966, s. VII-XLVIII; CZERNIATOWICZ, Janina: *Niektóre problemy naukowe grezystyki w pracach biblistów polskich XVI i XVII wieku*, Wrocław 1969, s. 70-84.

¹³ KOSSOWSKA, *Biblia w języku polskim* (↵ ref. 9), s. 349.

¹⁴ FRICK, *Polska filologia sacra w czasach reformacji i kontrreformacji* (↵ ref. 1), s. 187, 213. Problem podziału pracy między cenzorów opracowujących ostateczną wersję *Nowego Testamentu* (**W99**) poruszył RUBIK, Tadeusz: *Cenzura przekładu Nowego Testamentu autorstwa Jakuba Wujka. Próba rekonstrukcji podziału prac między cenzorami*, in: *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 72/3 (2019), s. 257-281.

¹⁵ *Biblia, to jest Księgi Starego i Nowego Testamentu, według łacińskiego przekładu starego, w Kościele powszechnym przyjętego, na polski język znowu z pilnością przełożone [...]*, tłum. Jakub WUJEK, Kraków 1599, s. 4f. Cyt. za: FRICK, *Polska filologia sacra w czasach reformacji i kontrreformacji* (↵ ref. 1), s. 223.

¹⁶ GOŁĄB, Jan: *O tłumaczeniu Nowego Testamentu przez Jakuba Wujka*, Warszawa 1906, s. 23-38; BIENKOWSKA, Danuta: *Styl językowy przekładu Nowego Testamentu Jakuba Wujka (na materiale czterech Ewangelii)*, Łódź 1992; LISOWSKI, Tomasz: *Przekłady Jakuba Wujka w odnowie leksyki Nowego Testamentu gdańskiego (1606). Ujęcie dystrybucyjno-kontekstowe*, Poznań 2018.

¹⁷ GÓRSKI, Konrad: *Z zagadnień słownictwa reformacji polskiej*, in: MAYENOWA, Maria Renata – KLEMENSIEWICZ, Zenon (eds.): *Odrodzenie w Polsce*, t. 3: *Historia języka*, cz. 2, Warszawa 1962, s. 233-279; HAWRYSZ, Magdalena: *Polemiczna twórczość Marcina Czechowica w perspektywie genologii lingwistycznej*, Zielona Góra 2012, s. 225-230; KOZIARA, Stanisław: *Rola Biblii Jakuba Wujka w dziejach kultury polskiej*, in: SŁOWIŃSKI, Roman (ed.): *Biblia Jakuba Wujka w życiu i kulturze narodu polskiego*, Poznań 2013, s. 41-64; LISOWSKI, Tomasz: *Między doktryną a wiernością przekładu. Grecki leksem εκκλησία i jego polskie ekwiwalenty w protestanckich tłumaczeniach Nowego Testamentu z XVI i XVII w.*, in: CYRAN, Grzegorz – SKORUPSKA-RACZYŃSKA, Elżbieta: *Język doświadczenia religijnego*, 1, Szczecin 2008, s. 285-298; LISOWSKI, Tomasz: *Leksemy pokuta i pokutować w Nowym Testamencie Biblii gdańskiej (1632) jako przejaw oddziaływania wzorca czeskiej Biblii kralickiej (1579-1593) (na tle polskiej renesansowej tradycji przekładowej)*, in: ŚLIWIŃSKI, Władysław – OLCHOWA, Gabriela – RAČÁKOVÁ, Anita (eds.): *Styl jako kategoria badawcza języków tekstów i kultur słowiańskich*, 2, Banská Bystrica 2021, s. 92-105.

¹⁸ ROTHE, Hans – SCHOLZ, Friedrich (eds.): *Brester Bibel 1563*, 1-2, Paderborn etc. 2001.

Daniela Mikołajewskiego i Jana Turnowskiego (skrót: **N06**)¹⁹ oraz *Nowego Testamentu Biblii gdańskiej* z 1632 roku w przekładzie Daniela Mikołajewskiego (skrót: **G32**).²⁰ Leksemy swoiste **W99**, na które się składają 423 hasła,²¹ są w zasadzie doktrynalnie nieistotne. Ich frekwencja tekstowa w zdecydowanej większości przykładów równa jest jednemu użyciu (ledwie kilka hasel osiąga frekwencję między dwoma a pięcioma użyciami tekstowymi, a tylko pojedyncze hasła mają frekwencję większą niż pięć użyci). Stanowią one zatem margines całości leksykonu **W99** (7,8%).²² Mimo niskiej frekwencji tekstowej pojawiają się one w niemal wszystkich księgach *Nowego Testamentu*. Dla poszerzenia kontekstu interpretacyjnego w analizie zostały uwzględnione paralelne miejsca biblijne w *Nowym Testamencie Biblii Leopolda* z 1561 roku (skrót: **L61**),²³ pierwszej polskiej edycji całości *Pisma Świętego*, przygotowanej do druku w kręgu katolickim.

Analiza dystrybucyjno-kontekstowa, polegająca na zestawieniu leksemów swoistych **W99** z ich odpowiednikami w **W93**, które występują w paralelnych miejscach biblijnych obu przekładów, pozwoliła stwierdzić, że z grubsza dwie trzecie (239 hasel) leksemów stanowiących o odrębności leksykalnej **W99** zostało przywołane już w **W93**. Do leksyki wspólnej obu przekładów jezuickich w zakresie analizowanego wycinka tekstu należą na przykład (► Tab. 1).

Tab. 1: Wybrane przykłady leksyki wspólnej dla **W99** i **W93** w badanym wycinku leksykonu **W99** na tle wcześniejszego przekładu tradycji katolickiej (**L61**) oraz przekładów tradycji ewangelickiej – wcześniejszego (**B63**) i późniejszego (**G32**)

Werset	TR ²⁴	Znaczenie leksemu greckiego	W93	W99	L61	B63	G32
1Kor 8,10	ειδωλειον	świątynia wizerunku bożka, świątynia bożka	bałwochwalnica	bałwochwalnica	rzecz bałwanom ofiarowana	kościół bałwański	bałwochwalnia
Mk 15,7 ²⁵	συστασιαστής	buntownik, rebeliant	buntownik	buntownik	zbrodzień	ten co roztyrk uczynił	ten co rozruch czyni
Dz 17,25	πνοή	wiew, powiew, wiatr; dech, oddech, tchnienie	dech	dech	oddychanie	oddech	oddech
2Tm 4,14	χαλκεύς	obrabiający miedź, brąz lub spiż; brązownik; kotlarz, płatnerz; obrabiający metal; kowal; (kwal – przekład w zawężonym znaczeniu; według etymologii ten grecki rzeczownik oznacza rzemieślnika obrabiającego brąz, spiż; w przekładach polskich nadaje się mu znaczenia: kotlarz, płatnerz, kowal)	mosiężnik	mosiężnik	co miedź sprawuje	rodgieser	kotlarz
Dz 25,1	ἐπαρχία	eparchia, prowincja	prowincyja	prowincyja	kraina	urząd	państwo

¹⁹ Nowy Testament Pana naszego Jezusa Chrystusa z greckiego na polski język z pilnością przełożony. A teraz znowu przejrzany i z dozwoleniem Starszych wydany, Gdańsk 1606, <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/show-content/publication/edition/1466?id=1466&from=globalsearch&dirids=1>.

²⁰ Biblia Święta, to jest Księgi Starego i Nowego Przymierza z żydowskiego i greckiego języka na polski pilnie i wiernie przetłumaczone, tłum. Daniel MIKOŁAJEWSKI, Gdańsk 1632, <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/doccontent?id=7945>.

²¹ LISOWSKI, Tomasz: *Sola Scriptura. Leksyka Nowego Testamentu Biblii gdańskiej (1632) na tle porównawczym. Ujęcie kwantytatywno-dystrybucyjne*, Poznań 2010, s. 242.

²² *Ibidem*, s. 242.

²³ Biblia to jest księgi Starego i Nowego Zakonu na polski język z pilnością według faciąskiej Biblii od Kościoła Krześcijańskiego powszechnego przyjęty, nowo wyłożona, tłum. Jan LEOPOLITA VEL NY CZ, Kraków 1561, <https://polona.pl/item/biblia-to-iest-xiegi-starego-y-nowego-zakonu-na-polski-iezuk-z-pilnoscia-wedlug.MTE2MzMzOTU/2/#info:metadata>.

²⁴ Tekst greckiego Nowego Testamentu według wydania: *Grecko-polski Nowy Testament. Wydanie interlinearne z kodami gramatycznymi*, tłum. i opr. Remigiusz POPOWSKI – Michał WOJCIECHOWSKI, Warszawa 1995. Nowotestamentowe znaczenia leksemów greckich przytaczam za: POPOWSKI, Remigiusz: *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu. Wydanie z pełną lokalizacją greckich hasel, kluczem polsko-greckim oraz indeksem form czasownikowych*, Warszawa 1995.

²⁵ Przy pozyskiwaniu danych kontekstowych z tekstu Ewangelii polskich przekładów, które ukazały się do końca XVI wieku, korzystałem z wyszukiwarki internetowej, WINIARSKA-GÓRSKA, Izabela (ed.): *Szesnastowieczne przekłady Ewangelii*, <https://ewangelie.uw.edu.pl/informacje>.

Dz 12,8	σανδάλιον	sandał	ubranie	ubranie	ubranie	trzewik	obuwie
IP 4,15	κακοποιός	czyniący zło, wyrządzający zło	złomowca	złomowca	złodziej	złoczyńca	złoczyńca
Hbr 2,18	βοηθέω	etym.: biec na wołanie; stąd: biec na ratunek, przychodzić z pomocą, pomagać	dopomoc	dopomoc	pomagać	podpomoc	ratować
Łk 19,39	ἐπιτιμάω	ganić, karcić, upominać, zgromić, strofować kogoś, robić wyrzuty komuś	nałajać	nałajać	pofukać	pofukać	zgromić
Rz 7,5	ἐνεργέω	działać; działać w kimś, w czymś; sprawiać, dokonywać, przeprowadzać coś	plużyć	plużyć	dokazować	mieć moc	dokazywać mocy
Dz 14,23	παρατίθημι	kłaść obok, umieszczać przed; przedkładać, przedstawiać; przekazywać, powierzać; kłaść pod opiekę, polecać kogoś; przedstawiać, wykazywać, dowodzić	polecić	polecić	polecać	zależć	poruczyć
Łk 20,47	κατεσθίω	zjadać, pożerać; pochłaniać coś	wytrawiać	wytrawiać	pożerać	pożyrać do szczątka	pożyrać
Łk 19,47	πρώτος	pierwszy, przedni; wcześniejszy, poprzedni; zewnętrzny	celny	celny	celny	przedniejszy	przedniejszy
ITm 4,1	πλάνος	zwodzący, wprowadzający w błąd	obłądliwy	obłądliwy	obłądny	zdradliwy	zwodzący
Rz 1,12	ἀλλήλων	jeden drugiego, jedna drugą, jedno drugie; jedni drugich, jedne drugie; nawzajem	zobopolny	zobopolny	spólnie	społeczny	społeczny
2Tes 2,2	ταχέως	szybko, prędko, nagle, zaraz; pochopnie, pośpiesznie	nieprędko	nieprędko	rychło	nierychło	nie raz

Polaryzacja leksykalna obu tekstów w zakresie badanego wycinka leksyki dotyczy zatem nieco więcej niż jednej trzeciej haseł (184) współtworzących leksykę swoistą W99. Oto kilka przykładów par niejednorodnych leksemów występujących w paralelnych miejscach biblijnych obu przekładów (► Tab. 2).

Tab. 2: Wybrane przykłady polaryzacji leksykalnej tekstu W99 i tekstu W93 w badanym wycinku leksykonu W99 na tle innych przekładów renesansowych

Werset	TR ²⁴	Znaczenie leksemu greckiego	W99	W93	B63	N06	G32
IKor 5,6	φύραμα	o wszystkim, co jest mieszane, ugniatane, zagniatane, ciasto, masa, zaprawa	ciasto	zaczynienie	zadzianie	zaczynienie	zaczynienie
Mt 17,24	δίδραχμον	podatek; dwudrachma, dwudrachmowa moneta	dydrachma	podatek	clo	clo	podatek
Mk 9,3	γναφεύς	gręplarz, zgrzeblarz, folusznik, pilśniarz	farbierz	blecharz	blecharz	blecharz	blecharz
Gal 5,9	ζυμός	zakwaszać	kwasić	zakwaszać	zakwaszać	zakwaszać	zakwaszać
Dz 22,28	νόμος	prawo, zasad, norma; τόπος miejsce; pomieszczenie; stanowisko, urząd; możliwość, okazja, szansa; κατά τοῦ νόμου καὶ τοῦ τόπου przeciw prawu i miejscu	mieszczanstwo	miasto	prawo miasta	prawo miejskie	prawo miejskie
Dz 25,23	φαντασία	widowiskowość, ostentacja, pompa, parada	pompa	okazałość	okazałość	okazałość	okazałość
IKor 3,14	ἐποικοδομέω	przewieźć dalej budowę, budować na czymś; budować coś	nadbudować	przybudować	zbudować	zbudować	zbudować
Ef 5,17	ἄφρων	nierozsądny, pozbawiony rozsądku, bezmyślny, głupi, oszalały	nieroztropny	nierozumny	głupi	bezrozumny	nierozumny
Dz 9,1	ἐμπνέω	dyszeć	parskać	dychać	być zapalonym	dychać	dychać

Jakub Wujek swój przekład z 1593 roku, jak już wspomnieliśmy, opatrzył bogatym aparatem krytycznym. Komentarze filologiczne zamieszczone w sekcji marginaliów zawierały uwagi na temat rozbieżności między odmiankami tekstów źródłowych – łacińskim tekstem *Wulgaty* a tekstem greckim *Nowego Testamentu*. Sporadycznie są tam także zamieszczone objaśnienia realiów biblijnych. Są one dowodem na akrybię filologiczną tłumacza i jego starania, aby przekład polski oparty był na pewnej podstawie źródłowej. W badanym wycinku leksyki takimi uwagami zostało opatrzonych 49 leksemów. Wszystkie one, jak ukazuje ➤ Tab. 3, zostały substytuowane w wydaniu z 1599 roku. Można przypuszczać, że z obawy, iż zbyt oddalają polski przekład od *Wulgaty*, nadrzędnej łacińskiej podstawy tego przekładu.

Tab. 3: Uwagi zawarte w marginaliach W93 jako komentarz do tych leksemów tekstu głównego, które następnie w badanych miejscach biblijnych nie zostały wznowione w W99

Werset	TR ²⁴	Znaczenie leksemu greckiego	W93	Marg.	W99
Mt 24,15	βδέλυγμα	odraza, wstręt; w NT: obrzydliwość, ohyda	brzydki	brzydkość spustoszenia hebraizm	brzydkość
Rz 10,2	ζήλος	żarliwość, zapał; zazdrość, zawiść	chuć	żarliwość bożą, albo żal boży	zarzliwość
Flp 3,6	ζηλος		chuć uprzejmy [chuć uprzejma]	żarliwości albo zapalczywości	zarzliwość
Mt 13,55	τέκτων	obrabiający drewno, cieśla, stolarz	cieśla	Greckie słowo znaczy rzemieślnika, wobec Iosefa	rzemieślnicy
Dz 28,2	βάρβαρος	barbarzyński, obcy; subst. barbarzyńca, obcokrajowiec	człowiek obcy [człowiek obcy]	barbarowie	barbarus
Mt 16,22	ἴλεως	łaskawy, miłosierny; tu wg sensu: broń cię, panie Boże!	dać [nie daj tego!]	zlituj się nad sobą	uchować
Dz 10,12	ἕρπετόν	istota pełzająca, gad, płaz, wąż	gadzina zwierzę ziemski [zwierzę i gadzina ziemski]	ziemskie i bestyje, i gadziny	ziemopłaz
Łk 15,8	δραχμή	drachma, moneta grecka	grosz	drachma A drachma toż co denarus waży, półpięta grosza polskiego	drachma
Ap 21,9	γυνή	kobieta, niewiasta, żona	małżonka	małżonka	małżona
Dz 22,28	νόμος	prawo, zasad, norma; τόπος miejsce; pomieszczenie; stanowisko, urząd; możliwość, okazja, szansa; κατὰ τοῦ νόμου καὶ τοῦ τόπου przeciw prawu i miejscu	miasto	miejski	mieszczarstwo
Dz 19,19	περίεργος	zajmujący się tym, co jest wokół; wścibski, ciekawski; zabobonny	nauka niepotrzebny [nauka niepotrzebna]	czarnoksiężkami	dworność
Mt 9,20	αἰμορροεῶν	być chorym na upływ krwi	niemoc krwawa [krwawa niemoc]	krwotok	krwotok
IKor 15,26	ἐχθρα	wrogość, nieprzyjaźń; G nieprzyjaciel; N nieprzyjaźń; B nieprzyjacielstwo	nieprzyjaciel	nieprzyjaciołka [chodzi o śmierć]	nieprzyjaciołka
ITym 5,2	πρεσβύτερος	starszy; pl. starsi, starszyzna	niewiasta starszy [niewiasta starsza]	[interpolacja kursywą]	białogłowa
Tt 2,4	νέος	młody, młodociany, młodzieńczy; nowy, świeży; młodszy	pani młody [pani młoda]	[pani kursywa]	białogłowa

Mt 11,19	οἰνοπότης	winopijca; pijak	<i>pijanica</i>	winopijca	<i>winożarłok</i>
Mt 17,24	δίδραχμον	podatek; dwudrachma, dwudrachmowa moneta	<i>podatek</i>	podatki didrachmy, to jest dwie drachmie [...]	<i>dydrachma</i>
Flp 2,14	διαλογισμός	myśl, zamysł; powątpiewanie, sprzeciwianie się	<i>poswarek</i>	wahanie	<i>wahanie</i>
Łk 9,61	ἀποτάσσομαι	żegnać się, rozstawać się	<i>pożegnać</i>	rozprawić te rzecz, które	<i>rozprawić</i>
Mk 6,25	σπουδή	pośpiech; gorliwość, wysiłek, trud; praca, ważne zajęcie; μετά σπουδής z pośpiechem	<i>prędkość</i>	abo z pilnością	<i>kwapliwość</i>
J 3,3	γεννάω	rodzić	<i>rodzić się</i>	odrodzić się	<i>odrodzić się</i>
J 3,4	γεννάω		<i>rodzić się</i>	odrodzić się	<i>odrodzić się</i>
Mk 14,15	ἀνάγαιον	etym.: będący nad ziemią; stąd: sala na górnej kondygnacji, sala na piętrze, sala u góry	<i>sala</i>	sala	<i>wieczernik</i>
Dz 24,14	αἵρεσις	odszczępiństwo, stronnictwo	<i>sekta</i>	droga	<i>herezyja</i>
Kol 2,20	δογματίζω	poddawać się nakazom	<i>skazywać</i>	uczyć się dajecie	<i>stanawiać</i>
Łk 16,1	οἰκονόμος	zarządzający (domem), włodarz, zarządca, rządca, szafarz	<i>szafarz</i>	abo urzędnika; po grecku οικονόμος, który wszystkim domem rządzi	<i>włodarz</i>
2Kor 4,9	καταβάλλω	zrzucić, przewrócić, obalić; ustawić, kłaść (fundamenty)	<i>upadać</i>	jesteśmy poniżeni, ale nie bywamy pohańbieni	<i>powalony</i>
Dz 2,13	γλεῦκος	moszcz winny, młode wino	<i>wino młode</i> [wino młode]	abo słodkiego	<i>moszcz</i> [muszcz]
2Kor 3,14	πωρόω	zamieniać w kamień, czynić skamieniałym	<i>zatwardzony</i>	abo zaślepione były myśli ich	<i>stępieć</i>
J 2,17	ζήλος	żarliwość, zapał; zazdrość, zawiść	<i>żarliwość</i>	abo żal, abo rzewniwość o dom twój	<i>zarzliwość</i>

Dociekania filologiczne Jakuba Wujka w pracy nad **W93** prowadzone z uwzględnieniem zarówno tekstu *Wulgaty*, jak i greckiego tekstu *Nowego Testamentu*, zmierzały bez wątpienia do tego, by w jego autorskim przekładzie znalazły się polskie ekwiwalenty możliwie najwierniej oddające sens przekazu biblijnego. Można się domyślać, że inspiracji leksykalno-semantycznych szukał on także w propozycjach leksykalnych wprowadzonych do tekstu kalwińskiej *Biblii brzeskiej*. Nie ma w tym sprzeczności, jeśli pamiętać będziemy, że opracowaniu translacyjnemu podlegała leksyka neutralna pod względem doktrynalnym. To przypuszczenie potwierdzają zbieżności leksykalne między podstawieniami leksykalnymi **B63** i **W93** (64 hasła). Większość z tych leksemów (56 hasel) pojawiła się także w paralelnych miejscach biblijnych **G32**. To rozwiązanie translatorskie, zbliżające przekład Jakuba Wujka z 1593 roku do oryginału greckiego, a zarazem upodobniające go leksykalnie do *Biblii brzeskiej*, nie zostało zaaprobowane w jezuickiej edycji *Biblii* z 1599 roku (➤ Tab. 4).

Tab. 4: Leksemy wspólne dla **B63** i **W93**, które w badanych miejscach biblijnych nie zostały poświadczane w **L61** i nie zostały wznowione w **W99**

Werset	TR ²⁴	Znaczenie leksemu greckiego	W93	B63	G32	L61	W99
1 Tym 5,13	περίεργος	etym.: zajmujący się tym, co jest wokół; wścibski, ciekawy; zabobonny	<i>bawiący się niepotrzebnymi rzeczami</i>	<i>bawiący się niepotrzebnymi rzeczami</i>	<i>bawiący się niepotrzebnymi rzeczami</i>	<i>dworny</i>	<i>dworny</i>
Mk 9,3	γναφεύς	gręplarz, zgrzeblarz, folusznik, pilśniarz	<i>blecharz</i>	<i>blecharz</i>	<i>blecharz</i>	<i>farbierz</i>	<i>farbierz</i>

1Tym 6,17	πλοῦτος	bogactwo, zamożność, dobrobyt; obfitość; ἀδηλότης niepewność; ἐπι πλοῦτου ἀδηλότητι na bogactwa niejasności	bogactwo niepewne	bogactwo niepewne	bogactwo niepewne	niepewność bogactw	niepewność bogactwa
Ef 6,12	πάλη	zapasy, walka przeciwko czemuś	boj	boj	boj	bojowanie	biedzenie
Rz 3,31	γίνομαι	stawać się, powstawać, pojawiać się; spełniać się, dziać się, odbywać się, być wykonywanym, być stwarzanym; zdarzać się, pełnić się, nastawać, być; okazywać się	bynajmniej!	bynajmniej!	bynajmniej!	uchować	uchować
1Kor 15,35	ἐγείρω	budzić, podnosić; wstawać; νεκρός umarły, zmarły, martwy; ἐγείρονται οἱ νεκροί podnoszą się martwi	bywać wzbudzonym	być wzbudzonym	być wzbudzonym	powstać	zmarłych-wstawać
Rz 10,2	ζήλος	żarliwość, zapal; zazdrość, zawiść	chuć	chuć	gorliwość	chutliwa miłość	zarzliwość
Flp 3,6	ζήλος		chuć uprzejma	chuć uprzejma	gorliwość	zawisna miłość	zarzliwość
Hbr 12,27	σαλεύω	kołysać, chwiać, wstrząsać, potrząsać czymś, poruszać coś; podburzać kogoś	chwiać się	chwiejący się	chwiejący się	ruchomy	ruchomy
Mt 13,55	τέκτων	obrabiający drewno, cieśla, stolarz	cieśla	cieśla	cieśla	ciesielski	rzemieślnicy
Mt 20,2	ἡμέρα	dzień	dzień	dzień	dzień	dzienny	dzienny
Dz 10,32	βυρσεύς	garbarz, określenie, a może nawet	garbarz	garbarz	garbarz	skornik	skornik
Dz 10,6	βυρσεύς	przydomek Szymona z Jafy, chrześcijanina	garbarz	garbarz	garbarz	skornik	skornik
Dz 9,43	βυρσεύς		garbarz	garbarz	garbarz	skornik	skornik
1Tym 1,13	ὕβριστής	zuchwalec, bezczelny, krzywdziciel	gwałtownik	gwałtownik	gwałtownik	potwarca	łżywy
Dz 20,13	πεζεύω	udawać się łędem; iść pieszo	iść pieszo	iść pieszo	iść pieszo	iść ziemią	łęd [iść łędem]
Hbr 12,13	ὀρθός	prosty, wyprostowany; prosty w linii poziomej; o śladach pozostawionych przez stopy: prostej linii	koleje	koleje	koleje	krok	krok
Łk 6,17	παράλιος	nadmorski, leżący nad morzem	kraina pomorska	kraina pomorska	kraj pomorski	zza morza	pomorze
IP 3,7	συνοικέω	mieszkać razem, żyć z kimś	mieszkać	mieszkać	mieszkać	mieszkać społem	społmieszkać
Dz 17,29	χάραγμα	znak wryty lub wypalony; znamię, piętno, znak; wytwór, rycina artystycznego rzeźbienia; τέχνη sztuka, sztuka, zręczność, umiejętność, biegłość; zawód; χάραγμα τέχνης rzeźba rzemiosła	misternie ryty	misternie ryty	misternie ryty	wyrzeczanie rzemieślnicze	rycina
Mt 14,8	προβιβάζω	prowadzić do przodu, wypychać do przodu, napuszczać, poduszczać; pouczać	naprawiony	naprawiony	naprawiony	prze-strzeżony	prze-strzeżony
Dz 19,19	περίεργος	zajmujący się tym, co jest wokół; wścibski, ciekawski; zabobonny	nauka niepotrzebna	nauka niepotrzebna	nauka niepotrzebna	rzecz dworna	dworność
1Kor 15,26	ἐχθρα	wrogość, nieprzyjaźń; G nieprzyjacieli; N nieprzyjaźń; B nieprzyjacielstwo	nieprzyjacieli	nieprzyjacieli	nieprzyjacieli	nieprzyjaciółka	nieprzyjaciółka
1Tym 5,2	πρεσβύτερος	starszy; pl. starsi, starszyzna	niewiasta [niewiasta starsza]	niewiasta	niewiasta	stara pani	białogłowa
Dz 6,5	προσήλυτος	etym.: przybysz; stąd: nowo nawrócony, neofita, prozelita	nowo nawrócony	nowo nawrócony	nowo nawrócony	przychodzić	nowożydowin

Dz 5,38	καταλύω	rozwiązywać; zrzucać, zwałać; znosić, czynić nieważnym; być rozwiązany, rozpadać się; zatrzymywać się, wstępować, znajdować odpoczynek, odpoczywać	obrocić się wniwecz	obrocić się wniwecz	obrocić się wniwecz	rozchwiać się	rozchwiać się
Mk 3,21	ἐξίστημι	oszołamiać, wprawiać w zdumienie, mieszać, podniecać kogoś; odchodzić od zmysłów, tracić rozum; być oszołomionym; zdumiewać się, osłupieć, dziwić się	odejść od rozumu	odejść od rozumu	odejść od rozumu	odejść od rozumu	oszaleć
Dz 25,23	φαντασία	widowiskowość, ostentacja, pompa, parada	okazałość	okazałość	okazałość	pompa	pompa
Mt 1,19	δειγματίζω	wystawiać na pokaz, wystawiać na widowisko	osławić	osławić	osławić	roznosić a sławić	osławiać
Mt 11,19	οἰνοπότης	winopijca; pijak	pijanica	pijanica	pijanica	pijak wina	winożarłok
Kol 2,15	δειγματίζω	wystawiać na pokaz, wystawiać na widowisko	podziw	podziw	podziw	powieść śmieje, jawnie	widok
Ef 6,16	σβέννυμι	gasić, tłumić; gasnąć	pogasić	pogasić	zagasić	ugasić	zgasić
Ef 3,11	πρόθεσις	położenie przed, przedłożenie, wystawienie; zamierzenie, zamiar, plan, postanowienie	postanowienie	postanowienie	postanowienie	zamierzenie	przeznaczenie
Flp 2,14	διαλογισμός	myśl, zamysł; powątpiewanie, sprzeciwianie się	poswarek	poswarek	poswarek	zapieranie się	wahanie
1Tes 4,17	περιπίπτω	być pozostawianym	pozostać	pozostać	pozostać	zostawiony	pozostawać
2Kor 9,3	καύχημα	powód do chluby, chluba	przechwalanie	przechwalanie	pochwała	chłubić się	pochwalać się
Gal 3,15	ἐπιδιατάσσομαι	później dodawać rozporządzenie w testamencie; później zmieniać czyjś testament	przydawać	przydawać	przydawać	mienić inaczej	stanawiać
Dz 5,33	διαπρίω	etym.: przepiłować; met.: wpadać w gniew, rozjuszyć się	pukać się	pukać się	pukać się	krajać się	krajać się
Dz 1,13	ὑπερῶον		sala	sala	sala	wieczernik	wieczernik
Dz 20,8	ὑπερῶον	górna część domu, piętro, komnata u góry, górna sala	sala	sala	sala	wieczernik	wieczernik
Dz 9,37	ὑπερῶον		sala	sala	sala	wieczernik	wieczernik
Łk 22,12	ἀνώγειον	etym.: będący nad ziemią; stąd: sala na górnej kondygnacji, sala na piętrze, sala u góry	sala	sala	sala	wieczernik	wieczernik
Mk 14,15	ἀνώγειον		sala	sala	sala	wieczernik	wieczernik
Łk 8,14	μέριμνα	troska, martwienie się, staranie się o coś	staranie	staranie	pieczołowanie	pieczliwość	troskanie
Dz 7,5	βῆμα	stopień; trybuna; trybunał; stopa; piędz	stopa	stopa	stopa	krok	krok
IP 2,21	ἵχνος	śląd, trop	stopa	stopa	stopa	śląd	trop
Łk 16,2	οἰκονομία	zarządzanie domem; zarządzanie,	szafarstwo	szafarstwo	szafarstwo	włodarstwo	włodarstwo
Łk 16,3	οἰκονομία	gospodarowanie; zarząd, włodarstwo	szafarstwo	szafarstwo	szafarstwo	włodarstwo	włodarstwo
Łk 16,4	οἰκονομία		szafarstwo	szafarstwo	szafarstwo	włodarstwo	włodarstwo
Łk 16,3	οἰκονόμος		szafarz	szafarz	szafarz	włodarz	włodarz
Łk 16,8	οἰκονόμος	zarządzający (domem), włodarz, zarządca, rządca, szafarz	szafarz	szafarz	szafarz	włodarz	włodarz
Łk 16,1	οἰκονόμος		szafarz	szafarz	szafarz	włodarz	włodarz
Łk 22,53	ἐκτείνω	wyciągnąć	ściągnąć	ściągnąć	ściągnąć	wyciągnąć	zściągnąć

Łk 2,41	ἑορτή	święto, uroczystość	święto	święto	święto	dzień uroczysty	uroczysty [uroczysty dzień]
Mt 27,15	ἑορτή		święto	święto	święto	dzień uroczysty	uroczysty [uroczysty dzień]
1Tym 3,11	σεμνός	czcigodny, szanowny, dostojny, święty, stateczny	uczciwy	uczciwy	poważny	wstydlivy	wstydlivy
Hbr 2,4	μερισμός	dzielenie, oddzielenie; rozdzielenie, udzielanie	udzielanie	udzielanie	udzielanie	rozdawanie	rozdawanie
Łk 1,22	διανεύω	kiwać głową	ukazować przez znaki	ukazować przez nauki	ukazować przez nauki	dawać znaki	skiwać
2Tm 2,11	συναποθνήσκω	umierać równocześnie z kimś, współumierać z kimś	umrzeć z nim	umrzeć z nim	umrzeć z nim	pomrzeć społecznie	społumrzeć
Łk 8,15	καλός	piękny, dobry	uprzejmy [serce]	uprzejmy	uprzejmy	dobry [dobre serce]	wyborny [wyborne serce]
Mt 19,12	εὐνουχίζω	czynić eunuchem kogoś; kastrować, trzebić	urzezać	urzezać	urzezać	otrzebić się	otrzebić się
Dz 19,17	μεγαλύνω	czynić wielkim, zwiększać; czynić szerokim, rozszerzać; met. wynosić, uwielbiać, sławić, chwalić	wielbić	wielbić	być uwielbiony	wielbiony	sławić się
Dz 2,13	γλεῦκος	moszcz winny, młode wino	wino młode	wino młode	wino młode	moszcz	moszcz [muszcz]
Łk 12,6	στρουθιον	mały wróbel, wróbelek	wroblik	wroblik	wroblik	wrobek	wrobek
Mt 10,29	στρουθιον		wroblik	wroblik	wroblik	wrobek	wrobek
Mt 10,31	στρουθιον		wroblik	wroblik	wroblik	wrobek	wrobek
Łk 17,6	φυτεύω	sadzić coś	wsadzić się	wsadzić się	wsadzić się	przesadzić się	przesadzić się
Mt 21,37	ἐντρέπω	zawstydzać; szanować	wstydać się	wstydać się	wstydać się	wstydzic się	uszanować
Łk 17,6	ἐκριζώω	wyrywać z korzeniami, wyrywać	wyrwać się z korzenia	wyrwać się z korzenia	wyrwać się z korzenia	wykorzeniec się	wykorzeniec się
Gal 5,9	φύραμα	o wszystkim, co jest mieszane, ugniatane, zagniatane, ciasto, masa, zaprawa	zadziałanie	zadziałanie	zadziałanie	ciasto	ciasto
Gal 5,9	ζυμός	zakwaszać	zakwaszać	zakwaszać	zakwaszać	zarażać	kwasić
Łk 5,7	βυθίζω	wciągać w głębie, zatapiać, pograżać; zapadać się w głębinę, tonąć	zanurzać się	zanurzać się	zanurzać się	pograżać się	zanurzyć się
Hbr 10,27	ζήλος	żarliwość, zapał; zazdrość, zawiść	zapalenie	zapalenie	zapalenie	przykrość	zarzliwość
2Kor 3,14	πωρόω	zamieniać w kamień, czynić skamieniałym	zatwardzony	zatwardzony	zatwardzony	tępy	stępieć
Mk 15,27	ληστής	rozbójca, bandyta, zbój; buntownik	zbojca	zbojca	zbojca	łotr	łotr
Hbr 4,2	συγκεράννυμι	mieszać, łączyć coś z czymś	złączony	złączony	złączony	zmieszać się	przymieszany
Łk 23,33	κακοῦργος	czyniący zło, złoczyńca	złoczyńca	złoczyńca	złoczyńca	łotr	łotr
Łk 23,39	κακοῦργος		złoczyńca	złoczyńca	złoczyńca	łotr	łotr
1Tes 2,8	εὐδοκέω	uznać za dobre, postanowić, zechcieć coś zrobić; spodobać się komuś; mieć upodobanie, upodobać sobie	żądać	żądać	być gotowym	chutliwie	chętnie [dać chętnie]
Jk 5,5	τρυφάω	żyć zbyt koczowniczo, zażywać zbytku, zażywać rozkoszy	żyć w rozkoszach	żyć w rozkoszach i bujać	żyć w rozkoszach i bujać	używać	zażywać

W badanych miejscach biblijnych **W93** odnajdziemy także takie leksemy (94 hasła), które nie zostały wprowadzone do wydania z 1599 roku, a które uznać możemy za efekt cechujących się akrybią filologiczną samodzielnych dociekań leksykalno-semantycznych Jakuba Wujka – nie mają one wzorca w przekładzie brzeskim, ani też w *Biblii Leopolda* (**L61**). Są to (► Tab. 5):

Tab. 5: Leksemy w badanych miejscach biblijnych wskazujące na odrębność leksykalną tekstu **W93** w stosunku do wcześniejszego przekładu katolickiego (**L61**) oraz do wcześniejszego przekładu ewangelickiego (**B63**), które nie zostały wznowione w późniejszych przekładach ewangelickich (**N06** i **G32**)

Wer-set	TR ²⁴	Znaczenie leksemy greckiego	W93	W99	L61	B63	N06	G32
Kol 4,10	ἀνεψιός	kuzyn; ściślej: brat stryjeczny lub cioteczny	bratanek	ciotczony [brat cioteczny]	siestrzeniec	brat stryjeczny	siestrzanek	siestrzeniec
Mt 24,15	βδέλυγμα	odraza, wstręt; w NT: obrzydliwość, ohyda	brzydki	brzydkość	obrzydność	brzydliwy	obrzydliwość	obrzydliwość
2Kor 7,7	ζήλος	żarliwość, zapał; zazdrość, zawiść	chęć	zastawianie	usiłowanie	chuć	gorliwość	gorliwość
J 6,2	ἀσθενέω	być bez siły, być słabym, chorować	chory	chorzeć	niemocny	chorujący	chorujący	chorujący
1Kor 15,43	δύναμις	moc (cudotwórcza), potęga; możliwość, zdolność, siła; znaczenie; przejaw mocy, cud	chybkość	potężność	moc	mocny	moc	moc
1Kor 14,11	βάρβαρος		człowiek obcego języka	barbarzyn	cudzoziemiec	człowiek grubego języka	człowiek grubego języka	człowiek grubego języka
Dz 28,4	βάρβαρος	barbarzyński, obcy; subst.: barbarzyńca, obcokrajowiec	człowiek obcy	barbarus	poganin	poganin	człowiek gruby	lud gruby
Dz 28,2	βάρβαρος		człowiek obcy	barbarus	poganin	poganin	człowiek gruby	lud gruby
1Tym 3,2	σεμνός	czcigodny, szanowny, dostojny, święty, stateczny	czysty	wstydlivy	wstydlivy	skromny	ochędożny	poważny
Ef 6,3	εἰμί μακροχρόνιος	być; istnieć, żyć; długowieczny, długo żyjący; ἔση μακροχρόνιος będziesz długowieczny	długi czas	długowieczny [być długowiecznym]	być długowiecznym	być żyw długo	żyć długo	żyć długo
J 3,30	ἐλαττώω	czynić mniejszym, poniżać kogoś; znaleźć się w gorszej sytuacji; ponosić stratę; umniejszać się, uniząć się, ustępować	drobnieć	umniejszać się	schodzić	ubywać	ubywać	ubywać
1Kor 15,50	κληρονομέω	dziedziczyć, brać w posiadanie, posiąć	dziedziczyć	osięgnąć	posięść	otrzymać dziedzicznie	odziedziczyć	odziedziczyć
2Tm 4,7	ἀγών	walka, zmaganie się; G, N, B boj	gonitwa dobra	potykanie	boj	walka	walka	boj
Mt 9,20	αἰμορροεὴς	być chorym na upływ krwi	krwawa niemoc	krwotok	krwawa choroba	płynienie krwie	płynienie krwie	płynienie krwie
Łk 9,11	θεραπεία	obsługa, pielęgnowanie, opieka; leczenie; służba	lekarstwo	leczenie	uzdrowienie	uzdrowienie	uzdrowienie	uzdrowienie
Ap 21,9	γυνή	kobieta, niewiasta, żona	małżonka	małżona	żona	żona	żona	żona
Dz 22,28	νόμος	prawo, zasad, norma; τόπος miejsce; pomieszczenie; stanowisko, urząd; możliwość, okazja, szansa; κατὰ τοῦ νόμου καὶ τοῦ τόπου przeciw prawu i miejscu	miasto	mieszczanstwo	mieszczanstwo	prawo miasta	prawo miejskie	prawo miejskie
Łk 1,15	σίκερα	sycera; mocny napój, trunek	napoj pijany	sycera	picie pijane	sekar	sekar	sekar

Mt 16,22	ἰλεως	łaskawy, miłosierny; tu wg sensu: broń cię, panie Boże!	nie daj tego!	uchować	nie przyjdzie to na cię!	być miłościw	być miłościw	zmiłować się
2P 3,14	ἀνώμητος	nienaganny, nieokryty hańbą	nienaruszenie	nienaruszony	naruszenie	naganienie	naganienie	nagana
2P 2,7	ἄθεσμος	nieobyczajny	niesprawiedliwość i plugawe obcowanie	swowolność [swowolność i sprośne obcowanie]	krzywda i psotliwe obcowanie	bezpieczne obcowanie	obcowanie w niepościągłości	rozpustne obcowanie
IP 3,3	περίθεσις	dosl.: obłożenie; obwieszenie się złotymi ozdobami	noszenie	obłożenie się	okładać się	okładka	obłożenie się	obłożenie się
IKor 14,11	βάρβαρος	barbarzyński, obcy; subst.: barbarzyńca, obcokrajowiec	obcy	barbarzyn	cudzoziemiec	człowiek grubego języła	człowiek grubego języła	człowiek grubego języła
Hbr 11,30	κυκλώω	otaczać; obchodzić dookoła	obejść	obeście	obchodzić	obtoczony	obtoczony	obchodzić
IKor 6,10	κληρονομέω	dziedziczyć, brać w posiadanie, posiąść	odzierżec	posięgnąć	otrzymać	być dziedzicem	odziedziczyć	odziedziczyć
Jk 4,11	καταλάλέω	mówić na kogoś, mówić źle o kimś, obmawiać, oczerniać, osądzać kogoś	omawiać	uwłaczać	pośmiewać się	mówić	mówić	obmawiać
Jk 4,11	καταλάλέω		omawiać	uwłaczać	natrząsać się	mówić	mówić	obmawiać
Jk 4,11	καταλάλέω		omawiać	uwłoczyć	natrząsać się	mówić	mówić	obmawiać
Łk 19,30	πῶλος	źrebię, źrebak, źróbka; także o młodym osłęciu: osłę, osłătko, osiołek	osłę osłicy	źrebię osłicy	osłătko	osłę	osłę	osłę
Dz 23,23	δεξιολάβος	przyboczny gwardzista, włóczynnik, oszczepnik	pieszy z oszczepem	oszczepnik	drab	drab	strzelec	drabant
ITes 2,5	πρόφασις πλεονεξία	usprawiedliwienie, wymówka; pozór, pretekst; pragnienie posiadania (coraz) więcej; nienasyconosc, zachłanność, chciwość; πρόφασις πλεονεξίας pozór zachłanności	podejrzzenie łakomstwa	okazyja [okazyja łakomstwa]	sposob łakomstwa	łakomstwo	pokrytowo łakomstwa	zastłona łakomstwa
IKor 7,2	ἀκρασία	brak siły, niemoc; brak opanowania	porubstwo	niestrzymawalność	nieczystota	niewiernosc	niepowściąglivosc	niepowściąglivosc
Mk 14,65	ῥαπίζω	bić kijem lub różgą; bić, wymierzać policzek	poszykować	kułak [bić kułakami]	dawać policzki	dawać policzki	dawać policzki	policzkować
Łk 9,61	ἀποτάσσομαι	żegnać się, rozstawać się	pożegnać	rozprawić	dać znać	pożegnać się	pożegnać się	pożegnać się
Mk 6,25	σπουδή	pośpiech; gorliwość, wysiłek, trud; praca, ważne zajęcie; μετά σπουδής z pośpiechem	prędkość	kwapliwość	pośpiech	umyślnie	pilność	pilność
2Kor 9,3	καύχημα	powód do chluby, chluba	przechwalanie	pochwalać się	chlubić się	przechwalanie	pochwalenie	pochwała
Łk 8,22	ἀνάγω	wyprowadzać (z dołu) do góry, wyprowadzać, prowadzić; wypływać, odpływać skądś dokądś	przeprowadzić się	odbić się	przewieźć się	wieźć się	odwieźć się	puścić się
IKor 3,14	ἐποικοδομέω	prowadzić dalej budowę, budować na czymś; budować coś	przybudować	nadbudować	zbudować	zbudować	zbudować	zbudować
Rz 8,15	υιοθεσία	usynowienie, adopcja; przybranie za synów	przywłaszczenie synowskie	przywłaszczenie [przywłaszczenie za syny]	sposobie-nie synow	przysposobie-nie	przysposobie-nie synowskie	przysposobie-nie synowskie

Mt 15,32	προσκα- λέομαι	przywoływać, przyzywać, wzywać, zapraszać; powoływać; G zwołać; N przyzwać; B wezwać	przyzwać	zezwać	zwołać	wezwać	wezwać	wezwać
Łk 11,53	ἀποστο- ματίζω	wypytywać; πολὺς liczny, mnogi; wielki, ogromny, długi; obfity; głęboki, pełny, ciężki; ἀποστοματίζειν περὶ πλειόνων wypytywać co do wielu (rzeczy)	pytać obłudnie	zatulać	zatulać usta	przyłudzić ku rozmow- wam o wie- lu rzeczach	pytać ustnie o wiele	dawać przyczynę do mowie- nia o wielu rzeczach
J 3,5	γεννάω		rodzić się	odrodzić się	odrodzić się	narodzić się	narodzić się	narodzić się
J 3,3	γεννάω	rodzić	rodzić się	odrodzić się	odrodzić się	narodzić się	narodzić się	narodzić się
J 3,4	γεννάω		rodzić się	odrodzić się	narodzić się	narodzić się	narodzić się	narodzić się
Dz 24,12	ποιέω ἐπίστασις	czynić, robić; tworzyć, dokony- wać, stwarzać; napaść, rozruchy; nacisk, napór, nawał; ἐπίστασιν ποιούντα wy- stąpienie czyniącego	rozruch	konkurs [czynić konkurs]	czynić zebrania	czynić schadzki	czynić schadzki	buntujący
Kol 2,20	δογμα- τίζω	poddawać się nakazom	skazywać	stanawiać	–	bywać obciążony ustawami	bawić się ustawami	bawić się ustawami
Jud 1,12	σπιλάς	etymologia niepewna; burza, nawalnica, sztorm; bądź: skała, rafa; zakała; bądź: plama, skaza	smrod	plugawiec	swędra	zmaza	zmaza	zmaza
Kol 3,11	βάρβαρος	barbarzyński, obcy; subst.: bar- barzyńca, obcokrajowiec	tatarzyn	barbarzyn	poganin	człowiek prosty	człowiek gruby	cudzozie- mieć
Hbr 5,11	δυσ+ ἐρμηνεύω	trudno + tłumaczyć, przekładać na inny język; tłumaczyć, wyja- śniać, wykładać; δυσερμήνευτος niemożliwy do wyjaśnienia	trudno mówić i wysławić	wyprawny [wyprawny ku wykładaniu]	niełatwy ku wyprawie- niu i po- wiedzeniu	trudno ku wykładaniu	trudno ku wy- kładaniu	trudny do wyłożenia
2P 1,17	εὐδοκέω	uznać za dobre, postanowić, zechcieć coś zrobić; spodobać się komuś; mieć upodobanie, upodobać sobie	ulubić się	ulubić [ulubić sobie]	ulubić	przestawać	upodobać sobie	upodobać sobie
J 19,39	μίγμα	mieszanina	umiesz- zany	przyprawa	zamiesz- zanie	maść	umie- szanie	zamie- szany
2Kor 7,3	συναπο- θνήσκω	umierać równocześnie z kimś, współumierać z kimś	umrzeć społecznie	spółumarły	zembrzenie społeczne	śmierć spo- łeczna	umarcie społeczne	umierać społecznie
Gal 6,1	προλαμ- βάνω	brać przedtem	uniesiony	ubieżony	zachwycon	uwuedzion	zachwy- cony	zachwy- cony
2Kor 4,9	κατα- βάλλω	zrzucić, przewrócić, obalić; usta- wić, kłaść (fundamenty)	upadać	powalony	pomiatąć	zrzucony	zrzucony	porzucony
Jk 3,4	βούλομαι	chcieć, pragnąć, zamierzać, postanawiać	wola jest	zechcieć	chcieć	chcieć	zachcieć	być
1Tym 6,5	διαπα- ρατριβή	ciągły spór lub wzajemny spór	wykręt prze- wrotny	spieranie się	potykanie	ćwiczenie przewrotne	ćwiczenie prze- wrotne	ćwiczenie przewrotne
Dz 27,18	ἐκβολή	o ładunku na statku: wyrzucenie; ἐκβολὴν ἐποιοῦντο wyrzucenie czynili sobie	wyrzucić rzeczy	wyrzut [wyrzut uczy- nić]	wymiatać, co mieli	miotać precz rzeczy	uczynić wyrzuce- nie	wyrzucić towary
Jk 1,12	ὑπομένω	zostawać, pozostawać, trwać; być wytrwałym, wytrwać, przetrwać; znosić, wytrzymywać	wytrwać	zadzierzywać	znosić	cierpieć	znosić	znosić
Rz 11,16	ἀπαρχή	pierwociny	zaczynie- nie	ciasto	ciasto	pierwo- rodztwo	pirwia- znek	pierwia- stek

Dz 19,13	ἐξορκίζω	zaklinać, poprzysięgać, zobowiązywać przysięgą kogoś	zaklinać	zaklinacz	obierać się z zaklinaniem	bawiący się zaklinaniem	bawiący się zaklinaniem	bawiący się zaklinaniem
Mt 26,67	ράπιζω	bić kijem lub różgą; bić, wymierzać policzek	zaszyjko- wać	kułak [bić kułakami]	poszyjko- wać	bić kijmi	bić laskami	bić laskami
Mt 27,44	ληστής	rozbójca, bandyta, zbój; buntownik	złoczyńca	łotr	łotr	zbojca	zbojca	zbojca
Hbr 11,34	δυναμώω	czynić mocnym, umacniać; nabierać mocy, umacniać się	zmocnić się	wzmoc	stawać się mocnym	stać się mocnym	stać się mocnym	stawać się mocnym
Gal 4,24	ἀλληγορέω	mówić inaczej, mówić alegorycznie, mówić w przenośniach	znaczyć	alegoryja [powiedzieć przez alegorię]	–	znaczyć się	znaczyć się	znaczyć się
Łk 20,14	γίνομαι	stawać się, powstawać, pojawiać się; spełniać się, dziać się, odbywać się, być wykonywanym, być stwarzanym; zdarzać się, pełnić się, nastawać, bywać, być; okazywać się; występować, pojawiać się; ostawać się	zostać	dostać się	być	być	być	być
Dz 10,12	έρπετόν	istota pełzająca, gad, płaz, wąż	zwierzę i gadzina ziemna	ziemopłaz	robactwo czołgate ziemskie	bestia i gadzina	bestia i gadzina	bestia i gadzina
J 2,17	ζήλος	żarliwość, zapał; zazdrość, zawiść	żarliwość	zarzliwość	zawisna miłość	miłość zapalczywa	gorliwość	gorliwość
2Kor 1,8	ἐξαπορέω	być w sytuacji bez wyjścia; nie mieć nadziei, ulegać zwątpieniu; ζῶ ζῆν; ἐξαπορηθῆναι τοῦ ζῆν zostać wyzbytym wyjścia (co do) życia	żywot obmierzył	teskno	styskować żywo	zwątpić o żywocie	zwątpić o żywocie	wątpić o żywocie

Mniej więcej jedna trzecia leksemów (27 hasel) wprowadzonych przez Jakuba Wujka do przekładu z 1593 roku w sposób zupełnie niezależny, na podstawie jego dociekań filologicznych, została powtórzona w paralelnych miejscach biblijnych **N06** i/lub **G32**, czyli w przekładach, dla których podstawą źródłową był tekst grecki a które w zamierzeniu miały być rewizją *Biblii brzeskiej*. Redaktorzy *Nowego Testamentu gdańskiego*, czyli Daniel Mikołajewski i Jan Turnowski, jak i tłumacz *Biblii gdańskiej*, Daniel Mikołajewski, pracując nad swoimi translacjami, mieli wgląd w przekłady poprzedników, w tym te jezuickie.²⁶ Ujawniające się analogie leksykalne między **W93** a **G32** (i **N06**) pozwalają przypuszczać, że Daniel Mikołajewski aprobatywnie ocenił zaproponowane przez Jakuba Wujka polskie podstawienia leksykalne jako takie, które precyzyjniej niż ekwiwalenty w paralelnych miejscach biblijnych w *Biblii brzeskiej* oddają sens greckiego oryginału. Są to (> Tab. 6):

Tab. 6: Leksemy w badanych miejscach biblijnych wskazujące na odrębność leksykalną tekstu **W93** w stosunku do wcześniejszego przekładu katolickiego (**L61**) oraz do wcześniejszego przekładu ewangelickiego (**B63**), które zostały wznowione w późniejszych przekładach ewangelickich (**N06** i/lub **G32**)

Werset	TR ²⁴	Znaczenie leksemu greckiego	W93	G32	N06	W99
1Kor 7,39	δέω	wiązać	być związanym	być związanym	być związanym	przywiązany
Dz 13,11	ἀχλύς	mgła, zaćma, zaćmienie	chmura	chmura	chmura	mrok
Ef 3,6	σῦσ- σωμος	mający to samo ciało, mający wspólne ciało z kimś, złączony w jednym ciele	ciało spolne	ciało spolne	ciało spolne	spółcielny
1Tym 6,18	εὐμετά- δοτος	chętny do dzielenia się z innymi, hojny	dawać rad	dawać rad	śladny ku dawananiu	łącno [dawać łącno]

²⁶ LISOWSKI, *Przekłady Jakuba Wujka* (< ref. 16), s. 255-263.

Dz 9,1	ἐμπνέω	dyszeć	<i>dychać</i>	<i>dychać</i>	<i>dychać</i>	<i>parskać</i>
Ef 6,12	κοσμοκράτωρ	rządca świata	<i>dzierżawca</i>	<i>dzierżawca</i>	<i>dzierżawca</i>	<i>rządca</i>
Łk 23,48	θεωρία	etym.: oglądanie widowiska; stąd: widowisko	<i>dziwowisko</i>	<i>dziwowisko</i>	<i>dziwować się</i>	<i>widok</i>
Łk 15,8	δραχμή	drachma, moneta grecka	<i>grosz</i>	<i>grosz</i>	<i>grosz</i>	<i>drachma</i>
Łk 23,11	ἐμπαίζω	szyczyć, drwić	<i>naśmiać się</i>	<i>naśmiać się</i>	<i>naigrać się</i>	<i>naigrać</i>
Ef 5,17	ἄφρων	nierozsądny, pozbawiony rozsądku, bezmyślny, głupi, oszalały	<i>nierozumny</i>	<i>nierozumny</i>	<i>bezrozumny</i>	<i>nieroztropny</i>
Dz 7,43	τύπος	odcisk, ślad, piętno; wizerunek, podobizna, posąg, statua; forma, rodzaj, postać; model, wzór; przykład; typ, symbol	<i>obraz</i>	<i>obraz</i>	<i>kształt</i>	<i>figura</i>
1Kor 6,9	κληρονομέω	dziedziczyć, brać w posiadanie, posiąść	<i>odziedziczyć</i>	<i>odziedziczyć</i>	<i>odziedziczyć</i>	<i>osięgnąć</i>
J 12,14	ὄναριον	osiołek	<i>ośle</i>	<i>ośle</i>	<i>ośle</i>	<i>osielek</i>
J 12,15	πῶλος	źrebię, źrebak, źróbka; także o młodym osłęciu: osłę, osłátko, osiołek	<i>osłę</i>	<i>osłę</i>	<i>osłę oślidy</i>	<i>źrebię</i>
Mt 17,24	διδραχμων	podatek; dwudrachma, dwudrachmowa moneta	<i>podatek</i>	<i>podatek</i>	<i>cto</i>	<i>dydrachma</i>
1P 3,16	καταλαλέω	mówić na kogoś, mówić źle o kimś, obmawiać, oczerniać, osądzać kogoś	<i>potawiać</i>	<i>potawiać jako złoczyńce</i>	<i>obmawiać jako złoczyńców</i>	<i>uwłaczać</i>
Flp 1,26	παρουσία	obecność; przyjście, przybycie; objawienie się	<i>przybyć</i>	<i>przybyć</i>	<i>przyście</i>	<i>przybycie</i>
Łk 16,2	οἰκονομέω	być zarządcą domu, być gospodarzem domu; zarządzać jako gospodarz; zarządzać, gospodarzyć	<i>szafować</i>	<i>szafować</i>	<i>szafować</i>	<i>włodarzyć</i>
Rz 12,5	ἀναλογία	równoważność, proporcjonalność, zgodność	<i>sznur</i>	<i>sznur</i>	<i>sznur</i>	<i>przystosowanie</i>
Ef 4,14	περιφέρω	nosić w koło, nosić tam i z powrotem, roznosić; prowadzić tam i z powrotem; przenosić, sprowadzać	<i>unoszący się</i>	<i>unoszący się</i>	<i>unoszący się</i>	<i>uniesiony</i>
Łk 19,15	διαπραγματεύομαι	zarabiać handlem	<i>urobić</i>	<i>zyskać handlując</i>	<i>urobić</i>	<i>zarobić</i>
2Kor 9,10	γένημα	plon, produkt, owoc	<i>urodzaj</i>	<i>urodzaj</i>	<i>urodzaj</i>	<i>przymnożenie</i>
Hbr 12,12	ἀνορθόω	znów wyprostowywać, prostować; odbudowywać	<i>wyprostować</i>	<i>wyprostować</i>	<i>wyprostować</i>	<i>wznięść</i>
1Kor 5,6	φύραμα	o wszystkim, co jest mieszane, ugniatane, zagniatane, ciasto, masa, zaprawa	<i>zaczynienie</i>	<i>zaczynienie</i>	<i>zaczynienie</i>	<i>ciasto</i>
Dz 5,38	καταλύω	rozwiązywać; zrzucać, zwałać; znosić, czynić nieważnym; być rozwiązany, rozpadać się; zatrzymywać się, wstępować, znajdować odpoczynek, odpoczywać	<i>obrocić się wniwecz</i>	<i>obrocić się wniwecz</i>	<i>rozwinąć się wniwecz</i>	<i>rozchwiać się</i>
Łk 19,44	ἐδαφίζω	obalać na ziemię, zrównać z ziemią	<i>zrównać z ziemią</i>	<i>zrównać z ziemią</i>	<i>zrównać z ziemią</i>	<i>obalić</i>
2Kor 7,3	συζάω	żyć razem, żyć wspólnie z kimś	<i>żyć społecznie</i>	<i>żyć społecznie</i>	<i>życie społeczne</i>	<i>spotżyć</i>

Samodzielne rozwiązania semantyczno-leksykalne zastosowane przez Jakuba Wujka w **W93** w kilkudziesięciu przypadkach (37 haseł) nie zostały wznowione w tekście **W99**. W miejsce podstawień zaproponowanych w **W93** do redakcji jezuickiej Nowego Testamentu, czyli do **W99**, wprowadzono podstawienia przywołane w katolickim przekładzie Leopolda z 1561 roku (► Tab. 7).

Tab. 7: Leksemy poświadczane w badanych miejscach biblijnych w L61, wznowione wyłącznie w W99

Werset	TR ²⁴	Znaczenie leksemu greckiego	L61	W99	W93
Gal 5,9	φύραμα	o wszystkim, co jest mieszane, ugniatane, zagniatane, ciasto, masa, zaprawa	ciasto ²⁷	ciasto	zadziałanie
1Kor 5,6	φύραμα		ciasto	ciasto	zaczynienie
1Tym 5,13	περίεργος	etym.: zajmujący się tym, co jest wokół; wścibski, ciekawy; zabobonny	dworny	dworny	bawiący się niepotrzebnymi rzeczami
Mt 20,2	ἡμέρα	dzień	dzienny	dzienny	dzień
Mk 9,3	γναφεύς	gręplarz, zgrzeblarz, folusznik, pilśniarz	farbierz	farbierz	blecharz
Dz 7,43	τύπος	odcisk, ślad, piętno; wizerunek, podobizna, posąg, statua; forma, rodzaj, postać; model, wzór; przykład; typ, symbol	figura	figura	obraz
Ef 6,4	νουθεσία	przemawianie do rozumu, napominanie, napomnienie, pouczenie	groza	groza	groza
Dz 5,33	διαπρίω	etym.: przepiłować; met.: wpadać w gniew, rozjuszyć się	krajać się	krajać się	pukać się
Hbr 12,13	ὀρθός	prosty, wyprostowany; prosty w linii poziomej; o śladach pozostawionych przez stopy: prostej linii	krok	krok	koleje
Dz 7,5	βῆμα	stopień; trybuna; trybunał; stopa; piędz	krok	krok	stopa
Mt 27,44	ληστής	rozbójca, bandyta, zbój; buntownik	łotr	łotr	złoczyńca
Mk 15,27	ληστής		łotr	łotr	zbojca
Łk 23,33	κακούργος	czyniący zło, złoczyńca	łotr	łotr	złoczyńca
Łk 23,39	κακούργος		łotr	łotr	złoczyńca
Mt 27,38	ληστής	rozbójca, bandyta, zbój; buntownik	łotr	łotr	zbojca
Dz 22,28	νόμος	prawo, zasad, norma; τόπος miejsce; pomieszczenie; stanowisko, urząd; możliwość, okazja, szansa; κατά τοῦ νόμου καὶ τοῦ τόπου przeciw prawu i miejscu	mieszczanstwo	mieszczanstwo	miasto
Dz 2,13	γλεῦκος	moszcz winny, młode wino	moszcz	moszcz [muszcz]	wino młode
1Tym 6,17	πλοῦτος	bogactwo, zamożność, dobrobyt; obfitość; ἀδηλότης niepewność; ἐπὶ πλούτου ἀδηλότητι na bogactwa niejasności	niepewność bogactw	niepewność bogactwa	bogactwo niepewne
1Kor 15,26	ἐχθρα	wrogość, nieprzyjaźń; G nieprzyjaciel; N nieprzyjaźń; B nieprzyjacielstwo	nieprzyjaciółka	nieprzyjaciółka	nieprzyjaciel
Ef 5,17	ἄφρων	nierozsądny, pozbawiony rozsądku, bezmyślny, głupi, oszalały	nieroztropny	nieroztropny	nierozumny
J 3,5	γεννάω	rodzić	odrodzić się	odrodzić się	rodzić się
J 3,3	γεννάω		odrodzić się	odrodzić się	rodzić się
J 3,4	γεννάω		narodzić się	odrodzić się	rodzić się
J 12,14	ὄναριον	osiołek	osiołek	osiołek	osłę
Mt 19,12	εὐνουχίζω	czynić eunuchem kogoś; kastrować, trzebić	otrzebić się	otrzebić się	urzezać
Dz 25,23	φαντασία	widowiskowość, ostentacja, pompa, parada	pompa	pompa	okazałość
Łk 17,6	φυτεύω	sadzić coś	przesadzić się	przesadzić się	wsadzić się

²⁷ Leksem ciasto jako polski odpowiednik gr. *φύραμα* i łac. *massa* przywołany jest także w W93 w Rz 11,16. Złożonej semantycznie dystrybucji tego leksemu w W93, a mianowicie Rz 11,16 »ciasto«, 1Kor 5,6 »zaczynienie«, Gal 5,9 »zadziałanie« w kontekście leksykalnych relacji intertekstualnych W93 poświęcony jest artykuł LISOWSKI, Tomasz: *Dystrybucja tekstowa ekwiwalentów łac. massa, gr. φύραμα (Rz 11:16, 1Kor 5:6, Gal 5:9) w dwu redakcjach Nowego Testamentu Jakuba Wujka (1593 i 1599) na tle pozostałych polskich przekładów renesansowych. Dwie strategie translacyjne*, w druku.

Mt 14,8	προβιβάζω	prowadzić do przodu, wypychać do przodu, napuszczać, poduszczać; pouczać	przestrzeżony	przestrzeżony	naprawiony
Hbr 2,4	μερισμός	dzielenie, oddzielenie; rozdzielanie, udzielanie	rozdawanie	rozdawanie	udzielanie
Hbr 12,27	σαλεύω	kołysać, chwiać, wstrząsać, potrząsać czymś, poruszać coś; podburzać kogoś	ruchomy	ruchomy	chwiać się
Ef 6,12	κοσμοκράτωρ	rządca świata	rządzca [rządnca]	rządzca	dzierżawca
Dz 10,32	βυρσεύς	garbarz, określenie, a może nawet przydomkiem Szymona z Jafy, chrześcijanina	skornik	skornik	garbarz
Dz 10,6	βυρσεύς		skornik	skornik	garbarz
Dz 9,43	βυρσεύς		skornik	skornik	garbarz
Rz 3,31	γίνομαι	stawać się, powstawać, pojawiać się; spełniać się, dziać się, odbywać się, być wykonywanym, być stwarzanym; zdarzać się, pełnić się, nastawać, być; okazywać się	uchować	uchować	bynajmniej!
2P 1,17	εὐδοκέω	uznać za dobre, postanowić, zechcieć coś zrobić; spodobać się komuś; mieć upodobanie, upodobać sobie	ulubić sobie	ulubić [ulubić sobie]	ulubić się
Dz 1,13	ὑπερῶν	górna część domu, piętro, komnata u góry, górna sala	wieczernik	wieczernik	sala
Dz 20,8	ὑπερῶν		wieczernik	wieczernik	sala
Dz 9,37	ὑπερῶν		wieczernik	wieczernik	sala
Łk 22,12	ἀνάγαιον	etym.: będący nad ziemią; stąd: sala na górnej kondygnacji, sala na piętrze, sala u góry	wieczernik	wieczernik	sala
Mk 14,15	ἀνάγαιον		wieczernik	wieczernik	sala
Łk 16,2	οἰκονομία	zarządzanie domem; zarządzanie, gospodarowanie; zarząd, włodarstwo	włodarstwo	włodarstwo	szafarstwo
Łk 16,3	οἰκονομία		włodarstwo	włodarstwo	szafarstwo
Łk 16,4	οἰκονομία		włodarstwo	włodarstwo	szafarstwo
Łk 16,3	οἰκονόμος	zarządzający (domem), włodarz, zarządca, rządnca, szafarz	włodarz	włodarz	szafarz
Łk 16,8	οἰκονόμος		włodarz	włodarz	szafarz
Łk 16,1	οἰκονόμος		włodarz	włodarz	szafarz
Łk 12,6	στρουθίων	mały wróbel, wróbelek	wrobek	wrobek	wroblik
Mt 10,29	στρουθίων		wrobek	wrobek	wroblik
Mt 10,31	στρουθίων		wrobek	wrobek	wroblik
1Tym 3,2	σεμνός	czcigodny, szanowny, dostojny, święty, stateczny	wstydlivy	wstydlivy	czysty
1Tym 3,11	σεμνός		wstydlivy	wstydlivy	uczciwy
Łk 17,6	ἐκριζώω	wyrywać z korzeniami, wyrywać	wykorzeń się	wykorzeń się	wyrwać się z korzenia
Łk 19,15	διαπραγματεύομαι	zarabiać handlem	zarobić	zarobić	urobić
Łk 11,53	ἀποστοματίζω	wypytywać; πολύς liczny, mnogi; wielki, ogromny, długi; obfity; głęboki, pełny, ciężki; ἀποστοματίζειν περι πλειόνων wypytywać co do wielu (rzeczy)	zatulać usta	zatulać	pytać obłudnie

Nie można wykluczyć, że ta zbieżność jest przejawem tendencji do przywracania w tekście **W99** tradycyjnych podstawień leksykalnych, genetycznie związanych z translacjami z łacińskiej *Wulgaty*.

Polaryzacja leksykalna dwu jezuickich edycji *Nowego Testamentu* wynika z odmiennej postawy wobec źródeł przekładu. Oczywiście w obu przypadkach przekład na język łaciński św. Hieronima, *Wulgata* (ostatecznie w jej edycji 1592, czyli tak zwana *Wulgata Klementyńska*) został przyjęty jako tekst autentyczny. Jednak Jakub Wujek, tłumacz **W93**, w swojej pracy przekładowej uwzględnia także tekst grecki *Nowego Testamentu*, by na podstawie analizy leksykalno-semantycznej wprowadzać do swojej translacji polskie ekwiwalenty oddające sens przekazu biblijnego w sposób możliwie najbardziej adekwatny, co jest przejawem jego akrybii filologicznej. Jak wykazała zaprezentowana tu analiza dystrybucyjno-kontekstowa, wiele z tych podstawień leksykalnych wskazuje na kalwińską *Biblię brzeską* (1563), jako wzorzec rozwiązań

translatorycznych. Inne z kolei uznać można za oryginalne propozycje leksykalne Jakuba Wujka. Niektóre z nich, jak można przypuszczać ze względu na swoją trafność leksykalno-semantyczną, zyskują uznanie u Daniela Mikołajewskiego, tłumaczącego z greki *Nowy Testament* zawarty w ewangelickiej *Biblii gdańskiej* (1632).

Natomiast jezuicka komisja cenzorska uznała łacińską *Wulgatę* nie tylko za tekst autentyczny, ale także za nadrzędne źródło przekładu, co jednoznacznie zasygnalizowano w *Apparatus sacer*. A zatem substytucje leksykalne wprowadzone do tekstu **W99** miały na celu silniejsze leksykalne zbliżenie tekstu polskiego przekładu do tekstu łacińskiej podstawy, jego niejako udosłownienie. Emendacje dotyczą więc tych ekwiwalentów, które do tekstu Jakuba Wujka z 1593 roku mogły trafić w wyniku jego dociekań filologicznych, analizy wariantów leksykalnych w odmiankach tekstów źródłowych, nie tylko w łacińskiej *Wulgacie*, ale także w tekście greckim. Korrygendum w **W99** podlegały także leksemy poświadczone w **W93**, które wskazywały na relację filiacyjną tego przekładu z 1593 roku z *Biblią brzeską*. Ich substytutami w wielu wypadkach były ekwiwalenty o charakterze tradycyjnym, poświadczone we wcześniejszym przekładzie katolickim – w *Biblii* Leopoldy z 1561 roku.

Zaprezentowana analiza dystrybucyjno-kontekstowa objęła jedynie niewielką próbkę leksykonu **W99**. Ma ona zatem charakter rekonesansu badawczego. A wnioski formułowane na podstawie jej wyników nie mogą być uznawane za kategoryczne. Nie wyczerpuje ona problemów lingwistycznych wiążących się z polaryzacją leksykalną tych dwu jezuickich przekładów nowotestamentowych, takich jak choćby określenie walorów stylistycznych polskich ekwiwalentów substytuowanych i substytuujących w tekstach przekładów, jak i we współczesnych im tekstach polskich.